

BARBARSKÁ SÍDLIŠTĚ

CHRONOLOGICKÉ, EKONOMICKÉ A HISTORICKÉ ASPEKTY JEJICH VÝVOJE
VE SVĚTLE NOVÝCH ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ

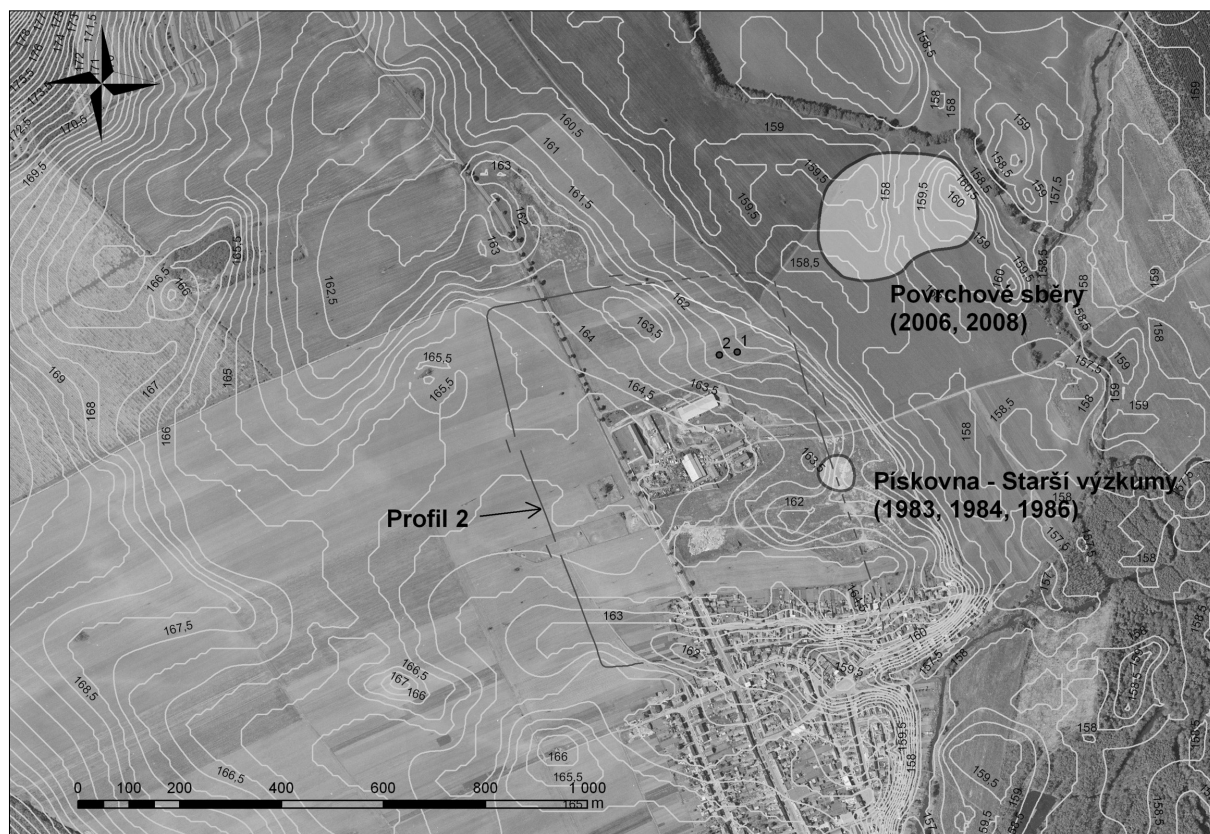
BRNO 2008, s. 461–468

ŘÍMSKÝ KRÁTKODOBÝ TÁBOR A NOVÉ NÁLEZY Z DOBY ŘÍMSKÉ Z CHARVÁTSKÉ NOVÉ VSI

Marek Vlach

1. ÚVOD

Na jaře 2006 byly v rámci fáze testování prediktivního modelu v oblasti soutoku řek Moravy a Dyje povrchovou prospekci zachyceny stopy germánského osídlení v blízkosti krátkodobého římského tábora na katastru Charvátské Nové Vsi (*obr. 1*). Projekt predikování areálů s vyšší pravděpodobností výskytu archeologických památek vyvinuli, další testování a zpřesňování modelu koordinovali doc. J. Macháček a Mgr. P. Dresler (tímto bych jim chtěl poděkovat za zapůjčení staršího materiálu z povrchových sběrů a za všestrannou odbornou i technickou podporu) z Ústavu archeologie a muzeologie FF MU (*Dresler – Macháček 2008*, v tisku; *Petr 2007*, 17–39, 57). Během každoročních sběrových kampaní, které začaly

Obr. 1. Charvátská Nová Ves. Poloha římského tábora, starších výzkumů a terénní prospekce

již na jaře roku 2004, byla objevena řada nových lokalit a ověřena již dříve známá naleziště z období pravěku, z doby raně historické a středověku (*Petr 2007*, 21–42). Počátkem roku 2008 pak byl povrchovou prospekci získán v Charvátské Nové Vsi další soubor nálezů, který by mohl alespoň v omezené míře napomoci k datování germánské a zprostředkovaně možná též římské přítomnosti na lokalitě.

2. ŘÍMSKÝ TÁBOR

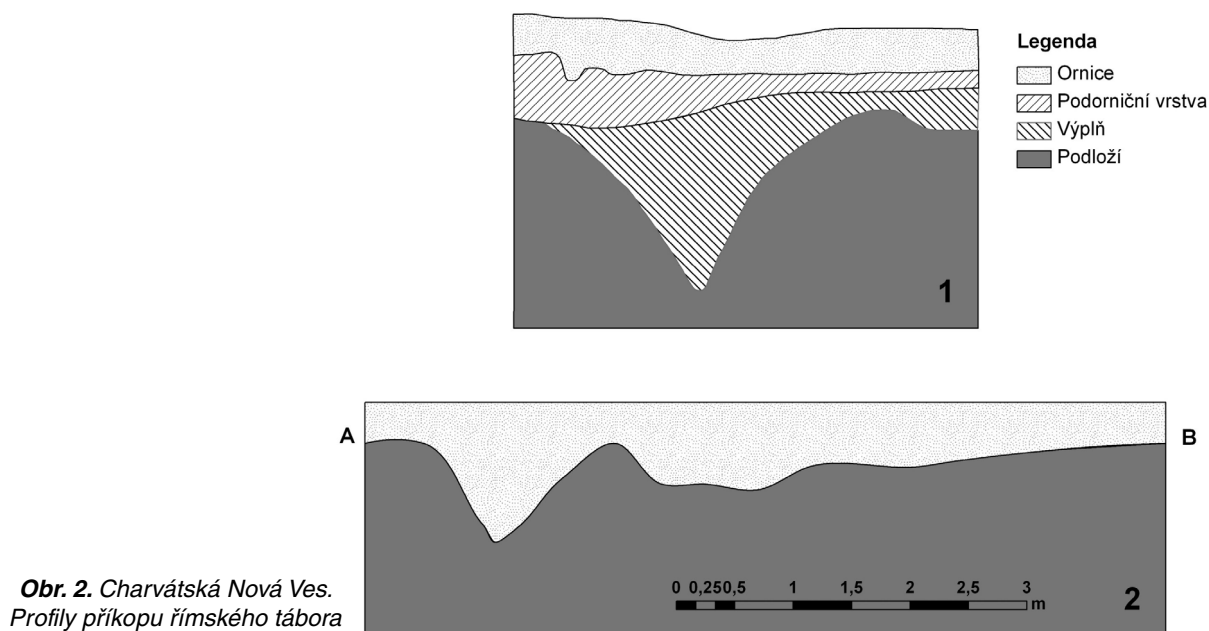
Krátkodobý římský tábor u Charvátské Nové Vsi (*obr. 1*) byl objeven leteckou prospekci již počátkem 90. let minulého století J. Kovárníkem (*1996*, 183, 186, *obr. 5*; *týž 1997b*, 62, *Taf. 8*; *Tejral 1997*, 535, *Fig. 6. 103*; *týž 1999*, 123, *Abb. 32*; *Šedo 2000*, 27; *Rajtár 2002*, 115, *Fig. 12*). Nachází se na šterkové terase nad údolní nivou na pravém břehu řeky Dyje, v nadmořské výšce 162–165 m n. m., a má zhruba tvar kosodélníku. V úplnosti je poznána západní strana tábora o celkové délce 751 m, další strany se rekonstruují v rozměrech 567 (J), 805 (V) a 547 (S) m. Celkový obvod opevnění tak činí ca 2670 m a rozloha 45 ha. Orientace tábora snad byla do jisté míry ovlivněna směrem toku Dyje resp. polohou říční terasy. Proto nelze ani vyloučit určité přizpůsobení půdorysu tábora terénním podmínkám – v místě severozápadního nároží, kde zatím o průběhu fortifikace nedisponujeme žádnými údaji, nelze vyloučit ani nepravidelnou linii opevnění, která mohla okraj srázu na hraně terasy kopírovat (viz alternativní linii nároží na *obr. 1*; srov. např. tábor Přibice I, *Bálek – Droberjar – Šedo 1994*, 66–68, *Abb. 7*). Doposud byly na leteckých snímcích rozpoznány 4 brány opatřené tituly. V celku známá západní strana opevnění je přerušena ve třetinách 1–1 titulem, na severní kratší straně se brána nachází uprostřed. Titulum ve východní linii fortifikace byl velmi pravděpodobně identicky západní straně doprovázen další branou. Jižní front tábora se nachází pod současnou zástavbou, nicméně se zdá velmi pravděpodobné, že i zde se nacházelo titulum uprostřed strany.

Příkop, zachycený v JV části tábora, měl šířku zhruba 3 m a hloubku 2,15 m (*obr. 2:1*; *Šedo 2000*, 27). Pomocí do malé hloubky vedených geologických vrtů (hustota sondáží po ca 30 cm) na západní linii příkopu, v prostoru zhruba mezi dvěma branami, bylo možné sestavit další zjednodušený profil terénu (*obr. 2:2*). Při porovnání obou dostupných profilů, z nichž bohužel postrádáme jednotlivé stratigrafické jednotky, si nelze nevšimnout zajímavého jevu – jde o prohlubeň či depresi, která se vždy objevuje na interiérové straně tábora, těsně za hranou příkopu. Zasahuje do podloží o hloubce ca 70 cm, na řezech je její šířka ca 100 cm. Přesto, že dostupné terénní údaje nejsou příliš detailní, nelze vyloučit, že jde o stopu konstrukce valového náspu. Skutečnost, že se tento útvar objevuje na dvou protilehlých, od sebe dosti vzdálených místech fortifikace, nasvědčuje tomu, že se nejedná o náhodný jev či přirozenou terénní depresi. J. Kovárníkem předpokládaný objekt vnitřní zástavby (*Kovárník 1996*, 185, *Tab. 5:2*) zatím nelze potvrdit a jím předložený půdorys ukazuje spíše na to, že se jedná o objekt odlišného charakteru a stáří, s římským krátkodobým táborem nesouvisející (k dalším předpokládaným objektům v prostoru tábora viz *Čížmář a kol. 2006*, 300).

Tábor v Charvátské Nové Vsi se svými rozměry řadí k u nás dosud největším objeveným objektům tohoto druhu (např. Mušov-Na Pískách I, 38 ha, *Bálek – Droberjar – Šedo 1994*, 62 nebo Přibice III, přes 40 ha, *Kovárník 1997a*, 98; *Bálek – Šedo 1998*, 164). Velikost sama svědčí o tom, že se zde nacházel poměrně značný vojenský kontingent, možná i dvou legií (*Kovárník 1997b*, 315). Obecně bývá tábor z Charvátské Nové Vsi spojován s operací římské armády v době markomanských válek (*Kovárník 1996*, 315–316; *Tejral 1999*; *Šedo 2000*, 99; *Droberjar 2002*, 98; *Rajtár 2002*).

3. NÁLEZY Z PROSTORU TÁBORA A JEHO BEZPROSTŘEDNÍHO OKOLÍ

Z vnitřního prostoru či z bezprostředního okolí krátkodobého tábora v Charvátské Nové Vsi pocházejí dvě informace o starších nálezech z doby římské, které bohužel dosud nebyly v celistvosti publikovány. V roce 1983 a 1984 byly zachyceny při těžbě písku nedaleko bývalého JZD za Charvátskou Novou Vsí zbytky germánského sídliště (*obr. 1*). Kromě germánské (hlavně konec 2. a počátek 3. století) a římsko-provinciální keramiky (pozdní vlna importů, fragment mortaria se žlutozelenou glazurou) byly nalezeny zvířecí kosti, kusy mazanice a zlomky železných předmětů. Nálezy byly rámcově datovány mezi 2. a 4. století (*Jelínková 1987*, 41).

Další nálezy pocházejí z roku 1986, kdy byl v poloze „Veliké za kovárnu“ zhruba v severní části krátkodobého tábora objeven S–J orientovaný kostrový hrob bez výbavy. V blízkosti bylo nalezeno 5 sídlištních jam z doby římské, které poskytly nálezy germánské (keramika, kostěný jednostranný hřeben) i římskoprovinciální (zlomek zdobené prstencové misky). Bližší datování nálezů nebylo uvedeno (*Peškař – Stuchlíková 1989, 47*). V souvislosti s nálezem kostrového hrobu lze uvést zhruba necelý kilometr vzdálenou lokalitu Břeclav-Líbivá, kde bylo roku 1996 při záchranném výzkumu nalezeno 8 kostrových hrobů z časného stupně stěhování národů (*Macháček – Klanicová 1997*).

3.1. Nové nálezy ze systematické povrchové prospekce

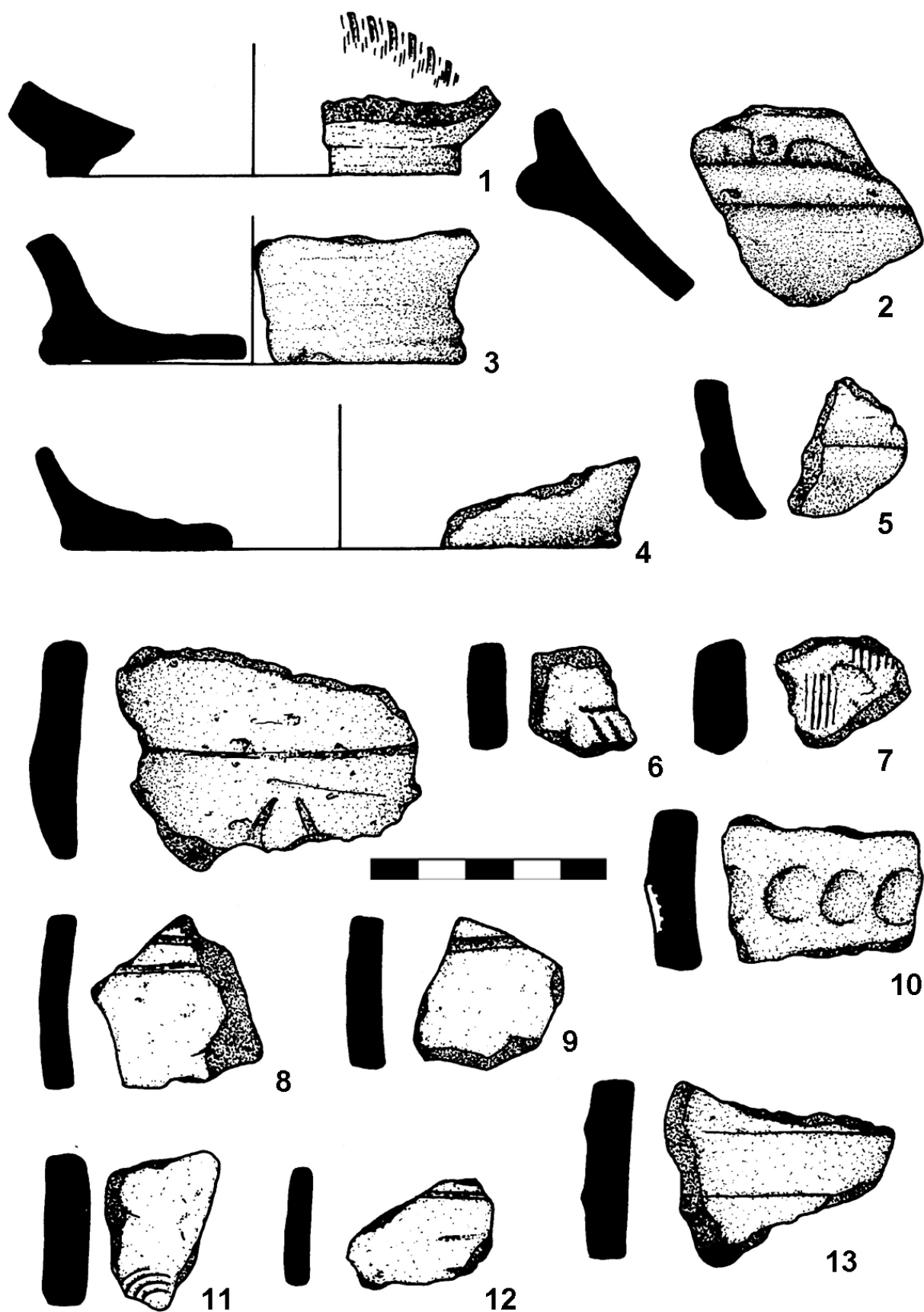
Nově získaný materiálový soubor z Charvátské Nové Vsi pochází z polohy „Panina“ (*obr. 1*). Celkem zde bylo nalezeno 192 fragmentů germánské a 6 fragmentů římskoprovinciální keramiky.¹ Nalezen byl také větší amorfní kus železa (*obr. 4:26*) a dva menší kusy strusky. Průzkum pomocí detektoru kovů bohužel zatím nepřinesl žádné konkrétní výsledky. Je také nutno zdůraznit, že materiál vzhledem k absenci jasnějších nálezových okolností má omezené datovací schopnosti. Při hodnocení souboru archeologických památek získaných povrchovou prospekci je třeba mít vždy na zřeteli několik základních předpokladů, které podstatným způsobem podmiňují míru výpovědní hodnoty zkoumaných památek. V rámci archeologické transformace artefaktů dnes již mrtvé kultury jsou to hlavně transformace polohové a destruktivní (*Neustupný 1986, 529; Kuna 2004, 310–322*), které mění kvalitu i kvantitu zkoumaných nálezů.

3.1.1. Germánská keramika

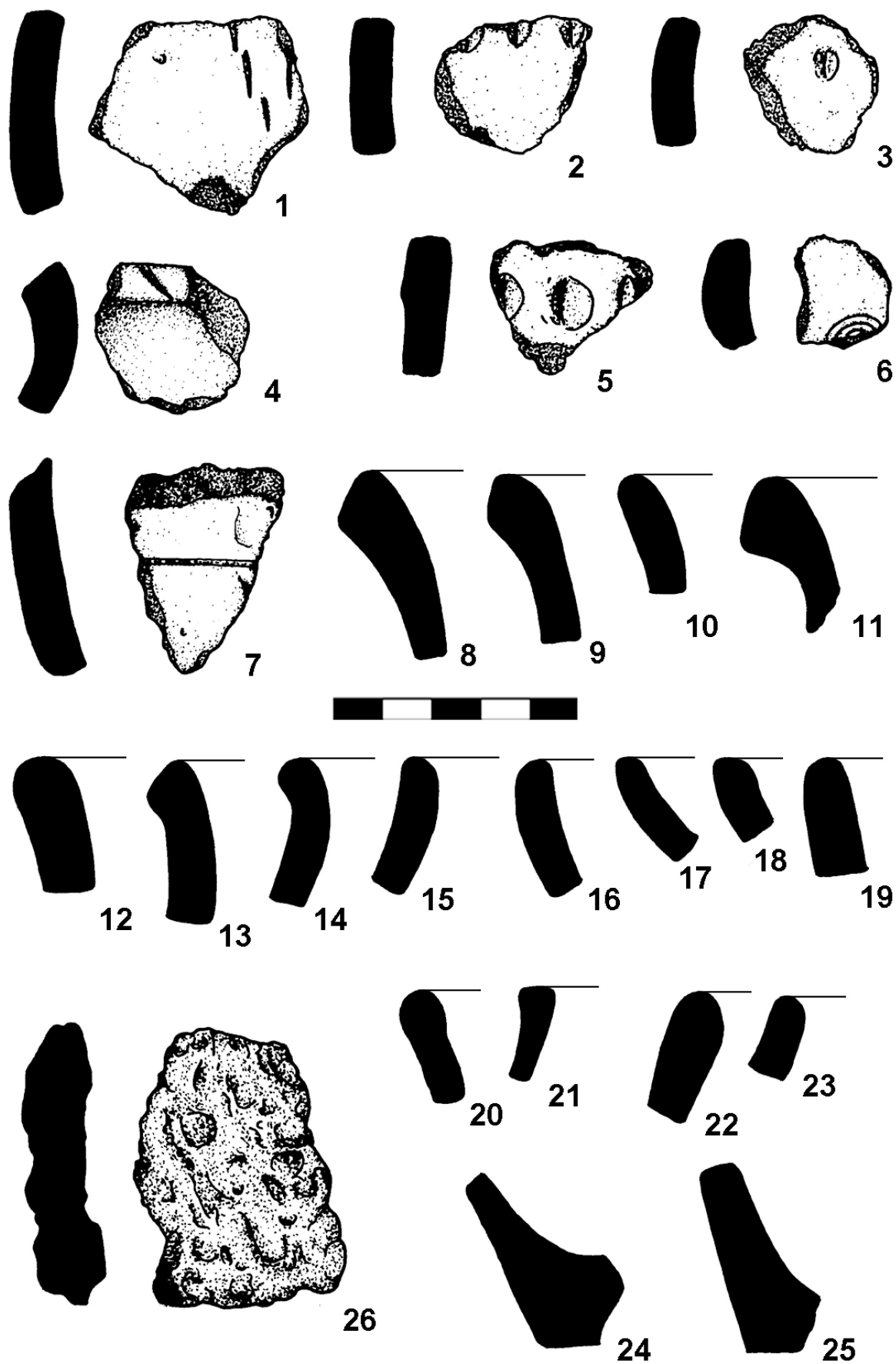
Germánskou keramiku z Charvátské Nové Vsi lze rozdělit na v ruce robenou a na kruhu vytáčenou či obtačenou. První skupina keramického materiálu obsahuje 191 fragmentů. Šlo zde hlavně o hrubší materiál (skupina B, *Droberjar 1997, 64*) s řadou příměsí v keramickém těstě (slída, křemen, organické zbytky apod.). Na části keramického materiálu byly také patrné stopy druhotného přepálení. Vysoká míra fragmentarizace materiálu a podmínky jeho zachování (ničení keramiky v důsledku intenzivní zemědělské činnosti) často neumožňovaly bližší určení; rámcově byl rozpoznán materiál z mladší doby římské (178 kusů).

Výzdoba se na germánské v ruce modelované keramice získané povrchovou prospekci vyskytla jen ojediněle, a to na 6,3 % z celkového množství (12 fragmentů). Všechny sledované typy výzdoby jsou

¹ Za pomoc s určováním keramického materiálu z povrchových sběrů děkuji Mgr. Balázsi Komoróczyemu, PhD. (AÚ AV ČR Brno), Mgr. Dagmar Vachůtové (ÚAM FF MU), Mgr. Tomáši Zemanovi (Památkový ústav Brno), Mgr. Martinu Hložkovi (Technické muzeum v Brně), Mgr. Renátě Přichystalové (ÚAM FF MU) a Mgr. Petru Dreslerovi (ÚAM FF MU).

Obr. 3. Charvátská Nová Ves. Nálezy získané povrchovou prospekcí

Obr. 4. Charvátská Nová Ves. Nálezy získané povrchovou prospekcí

rámcově zařaditelné podle typologie sestavené E. Droberjarem (1996, 42–53; 1997, 29–42), avšak vzhledem k vysoké fragmentarizaci a necelistvosti množství zaznamenaných výzdobných motivů je jejich zařazení orientační. Ve výzdobě se nejčastěji objevovala rytá a hloubená výzdoba: nehtovité vrypy (typ 112a, *obr. 4:2, 4:3, 4:5*), čárkovité vrypy (typ 163, *obr. 4:1*), vrypy v podobě jedlové větvičky (typ 171, *obr. 3:6*), vrypy na okrajích (typ 181, *obr. 4:4*), krátké obloučky (typ 350, *obr. 4:6, 3:11*), krátké svazky hřebenových rýh (typ 330, *obr. 3:7*), 2 paralelní ryté žlábků (typ 210, *obr. 3:8*) a okrouhlé důlky v řadě (typ 573a, *obr. 3:10*). Objevují se zde tedy některé typy výzdoby, které jsou charakteristické jak pro fázi B2/C1 (Blučina, Hrušky, Komořany, Mikulčice – chata IV), tak C1 (Mušov, Brno-Nový Lískovec) v sídlištním prostředí doby římské na Moravě (Droberjar 1997, 65–67; srov. Komoróczy 1999, 165d.; *týž* 2002, 122d.; Tejral 1998, 181d.).

Skupina germánské keramiky vytáčené na kruhu je reprezentována nálezem většího fragmentu dna jemné šedé tzv. „jiříkovické keramiky“ domácí produkce (zlomek dna, *obr. 3:4*). Tato kvalitní keramická produkce je poměrně obvyklým jevem mladořímského sídlištního prostředí na Moravě (C2–C3/D1). Zatím však bohužel chybí podrobnější chronologické členění, které by mohlo napomoci v datování. Obecně se řadí mezi konec 3. století a počátek 5. století (Tejral 1985, 112–118).

3.1.2. Římsko-provinciální keramika

Ze sběrových nálezů římsko-provinciální keramiky se jedná o jemnou šedou (dva fragmenty prstencových misek, *obr. 3:1, 3:2*; část výdutě s částečně dochovanou horizontální lištou, *obr. 3:5*) a jemnou žlutooranžovou keramiku (4 neurčitelné fragmenty výdutí, dno džbánu, *obr. 3:3*). Prstencová miska je běžným inventářem germánských sídlišť kvádské sídelní oblasti a její analogie nalezneme na většině sídlištních lokalit doby římské na Moravě (Droberjar 1989, 96), JZ Slovensku (Krekovič 1981, 364) a Dolním Rakousku (Pollak 1980, 196). První ze dvou nalezených fragmentů (*obr. 3:2*) je bez výzdoby a jeho malá velikost bohužel neumožňuje sledovat některé znaky pro zařazení do detailnější typologie (Droberjar 1989, 90–92). S určitou pravděpodobností by se mohlo jednat o typ IA, tedy o variantu s masivnějším a výrazně odděleným prstencem (Droberjar 1989, 90–91, *obr. 13*). Další nález jemné šedé keramiky je fragment dna s vnitřní výzdobou v podobě pásu čárkovitých vrypů (*obr. 3:1*). Podle profilace dna, které má prstencovou podstavu, je možno tento nález také přiřadit k prstencovým miskám (Droberjar 1989, 89–90). Tento druh importu se v našem prostředí vyskytuje ve 2. a 3. století s horní hranicí kolem poloviny 3. století. Období největšího rozšíření pak spadá od 2. poloviny 2. století do 1. poloviny 3. století (Krekovič 1981, 364; Droberjar 1989, 93).

Dále byl nalezen zlomek spodní části džbánu v technice jemné žlutooranžové keramiky bez výzdoby či glazování (*obr. 3:3*). Podobně jako výše uvedená prstencová miska, i džbán je tvar v moravském náleзовém prostředí velice běžný. Obdobně je také datování – tedy rámcově 2.–3. století s kulminací výskytu od 2. poloviny 2. do 1. poloviny 3. století (Droberjar 1989, 81).

3.1.3. Mazanice

V rámci povrchové prospekce byl brán zřetel i na tento druh nálezů, ačkoli má relativně omezené výpovědní možnosti. Celkem bylo nalezeno 16 různě velkých kusů mazanice. Z nich šest neslo otisky proutí nebo menších kůlů stavební konstrukce, což spolu s ostatními nálezy z Charvátské Nové Vsi potvrzuje spíše sídlištní charakter lokality. Na některých kusech byly také patrné stopy po propálení.

LITERATURA

- Bálek, M. – Droberjar, E. – Šedo, O. 1994: Die römischen Feldlagern in Mähren, Památky archeologické 85, 59–74.
 Bálek, M. – Šedo, O. 1998: Příspěvek k poznání krátkodobých táborů římské armády na Moravě, Památky archeologické 59, 159–184.
 Čížmář, M. – Čížmář, I. – Kos, P. – Marečková, J. 2006: Výsledky leteckého snímkování ÚAPP Brno na Moravě za rok 2005, Přehled výzkumů 47, 299–304.
 Dresler, P. – Macháček, J. 2008: Hospodářské zázemí raně středověkého centra na Pohansku u Břeclavi. In: Počítačová podpora v archeologii, v tisku.

- Droberjar, E. 1989: Římská importovaná keramika na sídlištích 1–4. st. na Moravě, I–II. Rukopis diplomové práce, FF MU Brno.*
- Droberjar, E. 1996: Studie k relativní chronologii germánských sídlišť starší doby římské na Moravě I–II. Rukopis disertační práce, FF MU Brno.*
- Droberjar, E. 1997: Studien zu den germanischen Siedlungen der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. Fontes Archaeologici Pragenses Vol. 21. Pragae.*
- Droberjar, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.*
- Jelínková, D. 1987: Funde aus der Sandgrube in Charvátská Nová Ves, Přehled výzkumů 1984, 41.*
- Komoróczy, B. 1999: Zpráva o výzkumu fortifikace římského krátkodobého tábora a objektů sídliště z doby římské na lokalitě Mušov-Na pískách v letech 1995–1996, Přehled výzkumů 1995–1996, 165–196.*
- Komoróczy, B. 2002: Das römische temporäre Lager in Modřice (Bez. Brno-venkov). In: Kuzmová, K. – Pieta, K. – Rajtár, J. (Hrsg.), Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für Titus Kolník zum 70 Geburtstag. Nitra, 129–142.*
- Kovárník, J. 1996: Přínos letecké archeologie k poznání pravěku a rané doby dějinné na Moravě (1983–1995), Archeologické rozhledy 48, 177–193, 273–274.*
- Kovárník, J. 1997a: Neue Entdeckungen römischer Feldlager nördlich von der Mitteldonau (Fünf Jahre nach der Entdeckung der ersten Feldlager in Mähren). In: Čižmářová, J. – Měchurová, Z. (edd.), Peregrinatio Gothica. Jantarová stezka. Supplementum ad Acta Musei Moraviae 82. Brno, 87–109.*
- Kovárník, J. 1997b: Deset let letecké archeologie na Moravě (a v bývalém Československu) 1983–1993, Přehled výzkumů 1993–1994, 311–331.*
- Kuna, M. 2004: Povrchový sběr. In: Kuna, M. (ed.), Nedestruktivní archeologie. Praha, 305–352.*
- Krekovič, E. 1981: Římska importovaná keramika na Slovensku, Slovenská archeológia 29, 341–376.*
- Macháček, J. – Klanicová, E. 1997: Die Gräber aus der Völkerwanderungszeit in Břeclav-Líbivá. In: Tejral, J. – Friesinger, H. – Kazanski, M. (Hrsg.), Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donauraum. Brno, 57–65.*
- Neustupný, E. 1986: Nástin archeologické metody, Archeologické rozhledy 38, 525–548.*
- Peškař, I. – Stuchlíková, J. 1989: Rettungsgrabung der Siedlung aus der römischen Kaiserzeit in Charvátská Nová Ves (Bez. Břeclav), Přehled výzkumů 1986, 47.*
- Petr, M. 2007: Analýza pravěkých a raně historických nálezů z povrchových sběrů v okolí Břeclavi. Rukopis seminární práce, FF MU Brno.*
- Rajtár, J. 2002: Nuove testimonianze archeologiche delle guerre dei Marcomanni a nord del medio Danubio. In: Buora, M. – Jobst, W. (eds.), Roma sul Danubio. Da Aquileia a Carnuntum lungo la via dell'ambra. Udine, 99–120.*
- Šedo, O. 2000: Krátkodobé tábory římské armády v barbariku na sever od středního Dunaje. Rukopis disertační práce, FF MU Brno.*
- Tejral, J. 1985: Spätromische und völkerwanderungszeitliche Drehscheiben keramik in Mähren, Archaeologia Austriaca 69, 105–145.*
- Tejral, J. 1997: The Roman military impact and the natives north of middle Danube during the 1st centuries A D. In: Groenman-van Waateringe, W. et al. (eds.), Roman Frontier Studies 1995. Proceedings of the XVIth International Congress of Roman Frontier Studies. Oxford, 531–536.*
- Tejral, J. 1998: Die Besonderheiten der germanischen Siedlungsentwicklung während der Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Mähren und ihr Niederschlag im archäologischen Befund. In: Leube, A. (ed.), Haus und Hof im östlich Germanien. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 50. Bonn, 181–207.*
- Tejral, J. 1999: Zum Stand der archäologischen Forschung über den römischen militärischen Eingriff in Gebieten nördlich der Donau, Přehled výzkumů 39 (1995–1996), 81–164.*

DAS RÖMISCHE KURZFRISTIGE LAGER UND NEUE FUNDE DER RÖMISCHEN KAISERZEIT IN CHARVÁTSKÁ NOVÁ VES

Die Bewuchsmerkmale des römischen kurzfristigen Lagers in Charvátská Nová Ves sind seit Anfang der neunziger Jahren des 20. Jh. der Forschung bekannt. In letzten Jahren wurde auch in der Nähe dieser Anlage eine kleine Kollektion germanischen Siedlungsfunde während systematischen Feldbegehungen auf-

gesammelt. Das keramische Material (hauptsächlich germanische, handgemachte und gedrehte Keramik, und kleinere Menge provincial-römischen Scherben) wurde in diesem kurzen Beitrag vorgelegt. Diese Funde belegen hier die Existenz einer germanischen Siedlung, und eine mit den Siedlungen Mušov-Na Pískách und Modřice vergleichbare stratigraphische Beziehung zu dem römischen Lager dokumentieren.

MAREK VLACH

ÚSTAV ARCHEOLOGIE A MUZEOLOGIE, FILOZOFICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERZITY, ARNE NOVÁKA 1, 602 00 BRNO